

საზოგადოდ, ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობას საქართველოს ისტორიულმა ძნელბედობამ ცუდი მემკვიდრეობა დაუტოვა. საქართველოს ისტორიის და კერძოდ ქართული ლიტერატურის წაუკითხავი ფურცლები გარდასულ დროთა საიდუმლოებებითაა დაფარული. ამ მიმართულებით რამდენიმე ფაქტზე შევაჩერებ ყურადღებას.

ქართველ ხალხს თავისი ეროვნული მეობა საუკუნეების სიღრმეებიდან მოაქვს. ამ ხანგრძლივი ისტორიის პერიპეტიკებში ძალიან ცოტა და ხანმოკლეა ის ეპოქები, როცა ეს ხალხი ერთი პოლიტიკური და კულტურული ერთიანობის პირობებში ცხოვრობს და მოღვაწეობს და ქართულ ეროვნულ კულტურას ქმნის. ამიტომაც ქართველთა ან ქართველური წარმოშობის მოღვაწეთა წვლილის ძიება მსოფლიოს კულტურული წარსულის სხვადასხვა გამოვლინებაში ქართველოლოგიის ერთი მიმართულებაა.

ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიასა და თეოლოგიაში გამორჩეული ადგილი უჭირავს დიდ კაპადოკიელ წმინდა მამათა სახელებს - ბასილი დიდი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი, გრიგოლ ნოსელი. მათი სახელით მოღწეული და აღმოსავლეთის ძველ კულტურულ ხალხთა მრავალ ენაზე დაცული ლიტერატურული მემკვიდრეობა მათივე ბიოგრაფიის და ეროვნული მეობის ბევრ დეტალს წარმოაჩენს: ისინი არ არიან ბერძნები, უპირისპირდებიან ბერძნულ ეროვნულ ქედმაღლობას, წუხან საკუთარი ხალხის დაბეჩავებაზე და თავიანთ თავს კაპადოკიელებს უწოდებენ. კაპადოკიელებს, როგორც ეთნიკურ ერთიანობას, ბიზანტიურ ისტორიოგრაფიაში დაკანონებული აზრი, რომელიც პირველი საუკუნიდან იღებს სათავეს, *მესხებად* მიიჩნევს და ხალხთა გენეალოგიის მარკირებისას იბერიელების გვერდით მიუჩენს ადგილს. მესხეთი კი საქართველოს უძველესი და ერთი უმთავრესი რეგიონია. ძველი საქართველოს კულტურული ტრადიციაც კაპადოკიას მშობლიურ ქვეყნად მიიჩნეოდა. ბასილი დიდის ბიოგრაფები, თანაც მისი თანამედროვენი, ბასილის მშობელი ხალხის უძველეს წარსულად ძველი კოლხეთის საკვირველ ამბებს თვლიდნენ, ხოლო ბასილის საგვარეულოს ამ ხალხის ძველ და წარჩინებულ წარმომადგენლად ასახელებდნენ. პრინციპული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს იმასაც,

რომ ბასილის საგვარეულო მამული მდებარეობდა მაშინდელი პონტოს აღმოსავლეთ ნაწილში. ეს ტერიტორია კი, ბერძენ ისტორიკოსთა მონაცემების თანახმად, ძირითადად დასახლებული იყო ქართველური წარმოშობის მეგრულ-ჭანური მოდგმის ტომებით. ამ მონაცემებს ემყარება ერთი ჰიპოთეზა ქართველოლოგიური მეცნიერებებისა, რომელიც დიდ კაპადოკიელ წმინდა მამებს წარმოშობით ქართველურ სამყაროს უკავშირებს.¹⁴

V საუკუნის აღმოსავლური ქრისტიანული ეკლესიის ერთი დიდი წარმომადგენელია იბერიის სამეფო საგვარეულოს უფლისწული, ბიზანტიელი ასკეტი პეტრე იბერი, რომელიც პალესტინაში, იერუსალიმის საპატრიარქოში მაიუმის ეპისკოპოსი იყო და ამიტომაც პეტრე მაიუმნელის სახელითაა ცნობილი. მისი მოღვაწეობა ამ პერიოდის საისტორიო წყაროებში ფართოდაა აღწერილი. პეტრე იბერის სახელთანაა დაკავშირებული იერუსალიმის მახლობლად, ბეთლემში V საუკუნის 40-იან წლებში ქართული მონასტრის დაარსება, რომლის იატაკზე შესრულებული მოზაიკური წარწერები ქართული ეპიგრაფიკული მწერლობის ერთ-ერთ უძველეს ნიმუშად ითვლება. მედიევსტიკაში ცნობილი ერთი თეორიის მიხედვით, პეტრე იბერი უნდა იყოს ავტორი V საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოღწეული მოციქულ დიონისე არეოპაგელის სახელით ცნობილი თეოლოგიური წიგნებისა, რომლებიც დღეს ფსევდო დიონისე არეოპაგელის თხზულებებადაა მიჩნეული.¹⁵

თანამედროვე მედიევსტიკაში დამკვიდრებული თვალსაზრისით ამ თეორიის დღემდე მოხმობილი არგუმენტები არაა საკმარისი პეტრე იბერის ავტორობის უცილობლად დასადგენად. თუმცა არც ისეთი არგუმენტია გამოვლენილი, რომელიც ამ ვარაუდს მოხსნიდა. უკანასკნელი წლების ბიზანტინისტიკაში გამოვლინდა, რომ პეტრე მაიუმნელი, დამოუკიდებლად იმისა, არის თუ არა არეოპაგიტული კორპუსის ავტორი, არის V საუკუნის ქრისტიანული აღმოსავლეთის ასკეტურ-მისტიკურ მოღვაწეთა შორის ერთ-ერთი

¹⁴ ხინთიბიძე ე., *ქართულ-ბიზანტიური...*, გვ. 207-262.

¹⁵ Нугубидзе III., “Тайна Псевдо-Дионисия Ареопагита”: *ენიმვის მოამბე*, ტ. XIV, 1942; Honigmann E., *Pierre l'Ibérien et les écrits du Pseudo-Denys l'Aréopagite*, Bruxelles. 1952.

უდიდესი ავტორიტეტი.¹⁶ ეს დიდი პრობლემა შემდგომ კვლევადიებას საჭიროებს.

მედიევსტიკის დიდ საკვლევ პრობლემათა შორის ერთ-ერთი უმთავრესია გვიანდელი შუასაუკუნეების ევროპაში უაღრესად პოპულარული თხზულების „ვარლაამ და იოასაფის ისტორიის“ ავტორობის საკითხი. ამ თხზულებაში მოთხრობილი ამბავი საფუძველს შორეული აღმოსავლეთიდან, კერძოდ, სანსკრიტული ენიდან იღებს. მისი ბერძნული დედანი XI საუკუნის ხელნაწერებში გამოჩნდა. XI საუკუნის მეორე ნახევრიდან იგი ითარგმნა ლათინურ ენაზე და შემდეგ ბერძნული და ლათინური ენებიდან ითარგმნა ან გადამუშავდა ევროპის და ახლო აღმოსავლეთის თითქმის ყველა ქრისტიანულ ენაზე. იტალიურ, ფრანგულ და ესპანურ ენებზე მისი რამდენიმე რედაქციაა ცნობილი. ამ თხზულებაზე მუშაობდნენ ან მას იყენებდნენ სიუჟეტურ წყაროდ დიდი ევროპელი მწერლები: ვოლფრამ ფონ ეშენბახი, კალდერონი, ლოპე დე ვეგა, შექსპირი, ლევ ტოლსტოი. ჩვენამდე მოღწეული ძველი წყაროებით და ბერძნულ ხელნაწერთა მინაწერებით ნაწარმოების ავტორად სახელდება ორი კანდიდატურა: VII-VIII საუკუნეების მიჯნის დიდი ბიზანტიელი მწერალი წმინდა იოანე დამასკელი და X-XI სს. მიჯნის დიდი ქართველი მწერალი და მთარგმნელი წმინდა ეფთვიმე ათონელი. ეფთვიმე ათონელის ავტორობას პირდაპირ მიუთითებს ჩვენამდე XI საუკუნიდან სამ ენაზე მოღწეული ცნობები: ამ თხზულების რამდენიმე ბერძნული ხელნაწერი; თხზულების ბერძნულიდან ლათინურ ენაზე მთარგმნელი თავისივე 1048 წელს დაწერილ ანდერძში; ეფთვიმე ათონელის ბიოგრაფი წმინდა გიორგი ათონელი 1042-44 წლებში ქართულ ენაზე შექმნილ აგიოგრაფიულ თხზულებაში *იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრება*.

ინდოეთიდან მომდინარე სანსკრიტულ ჩანაწერებში დაცულ ბუდას ცხოვრების ამბავზე დაყრდნობით საშუალო სპარსულის გზით IX-X საუკუნეებში არაბულ ენაზე ჩამოყალიბდა ამ თხზულების ვრცელი მაჰმადიანური ვერსია. რომლის მიხედვითაც X-XI საუკუნეების მიჯნაზე ორი ქართულენოვანი ქრისტიანული აგიოგრაფიული

¹⁶ Horn C. B., *Asceticism and Christological Controversy in Fifth-century Palestine. The Career of Peter of Iberian*. Oxford University Press, 2006.